

Babylonisch

'Good morning. Please open your books and turn to page 79.' Niet langer is dit een openingszin die je alleen in de les Engels tegenkomt. Met de opkomst van het tweetalig onderwijs (tto) worden tegenwoordig allerlei vakken op de middelbare school in het Engels gegeven: geschiedenis wordt *history*, aardrijkskunde *geography* en wiskunde *mathematics*.

Hoe gaat dit precies in zijn werk? In Nederland is er afgesproken dat maximaal vijftig procent van de lessen in de vreemde taal gegeven mag worden – in bijna alle gevallen is dat Engels. Deze lessen worden gelijkmatig verdeeld over de alfa-, bèta- en gammavakken. Bovendien krijgen leerlingen extra lessen Engels, vaak verzorgd door moedertaalsprekers. Ook de docenten krijgen een intensieve scholing, zodat zij hun vak moeiteloos in het Engels kunnen geven.

Tto is hot. In dit schooljaar zijn er 101 scholen met een tweetalig vwo en 25 scholen met een tweetalige havo. Tto bestaat in Nederland sinds 1989, maar de sterkste groei treedt pas de laatste jaren op: sinds 2000 is het aantal tto-scholen met maar liefst 386 procent toegenomen. Schooldirecties omarmen deze ontwikkeling dan ook als marketinginstrument om zichzelf van andere scholen te onderscheiden en meer leerlingen te trekken. Het lijkt erop dat Nederland eindelijk de heilige onderwijsvernieuwingsgraal heeft gevonden. Waar basisvorming, studiehuis en het competentiegericht leren alleen maar tot kritiek en ellende hebben geleid, lijkt het tto alleen maar voordelen te hebben. Leerlingen en ouders blij, docenten en managers blij: een klassieke win-winsituatie.

Of toch niet? Intuïtief zou je zeggen dat de Nederlandse taalvaardigheid van tto-leerlingen wel eens zou kunnen verslechteren, wanneer zij vijftig procent minder lessen in het Nederlands volgen. Voorstanders van tweetalig onderwijs wijzen deze kritiek echter stellig af. Volgens hen zou uit onderzoek blijken dat een tto-opleiding geen enkel negatief effect heeft op de Nederlandse taalvaardigheid van leerlingen. Zij baseren zich dan onder andere op onderzoek van Ineke Huibregtse (2001). Uit dit onderzoek bleken tto-leerlingen niet significant lager te scoren op het centraal eindexamen Nederlands.

Recent onderzoek wijst echter een andere richting op. In het kader van haar afstudeerscriptie deed Maaïke Govers onderzoek op een school met een tto-afdeling. Zij constateerde juist wel verschillen in de Nederlandse taalvaardigheid tussen tto-leerlingen en niet-tto-leerlingen. Wat spelling betreft, maakten tto'ers meer fouten

in hoofdletter- en leestekengebruik: '26 juli 1979' werd bijvoorbeeld '26 Juli 1979' en 'minister-president' werd vaak geschreven als 'Minister President'. Ook bleek dat leerlingen die tweetalig onderwijs volgden, vaker een foutieve woordvolgorde als correct aanmerkten: tegen 'In Holland je kunt veel tulpen zien' hadden zij geen bezwaren. Ten slotte hadden deze leerlingen moeite met de zogenoemde valse vrienden. Woorden als 'global' en 'map' werden klakkeloos vertaald als 'globaal' (in plaats van 'wereldwijd') en 'map' (in plaats van 'kaart').

De verklaring voor deze discrepantie zou je kunnen zoeken in de onderzoeksmethodologie. Huibregtse baseert zich op het eindexamen Nederlands en constateert dat '(...) BE [bilingual education] has no (detrimental) effect on the pupils' language proficiency in Dutch' (2001, p. 213). Het is nog maar zeer de vraag of de cijfers voor het eindexamen Nederlands het beste meetinstrument zijn om de volledige taalvaardigheid van leerlingen te beoordelen. In dit examen wordt eigenlijk alleen leesvaardigheid getoetst. Bij open tekstvragen mogen zelfs geen punten afgetrokken worden voor spel- of grammaticafouten. In het vwo-examen Nederlands van 2008 kon een leerling bijvoorbeeld slechts maximaal negen procent van de totaalscore verliezen door spel-, grammatica- en formuleringsfouten.

De conclusie mag duidelijk zijn. Er is nog te weinig onderzoek gedaan om klakkeloos ervan uit te gaan dat tweetalig onderwijs geen enkel nadelig effect heeft op de Nederlandse taalvaardigheid van leerlingen. Het tto heeft alle schijn van een succesvolle en breed gedragen onderwijsvernieuwing en mag als zodanig best het voordeel van de twijfel krijgen. Voorstanders moeten echter niet dezelfde fout maken als vele andere onderwijsvernieuwers. Door een dogmatisch geloof in het heil van door hen gepropageerde vernieuwingen sloten zij de ogen voor elke kritiek – met alle ellende voor de algehele onderwijskwaliteit van dien. Als het tto deze handschoen oppakt en eventuele tekortkomingen van het systeem serieus neemt en adequaat naar oplossingen zoekt, pas dan mogen zij zichzelf de titel geven van de enige succesvolle onderwijsvernieuwing van de laatste paar decennia. ■

Johan Graus
Hoofdredacteur

Huibregtse, I. (2001). *Effecten en didactiek van tweetalig voortgezet onderwijs in Nederland*. Utrecht: IVLOS.

Foto: Anda van Riet

'EEN BEETJE STRIJDBAARHEID'

De docent Nederlands en zijn taakbelasting

Wie de geschiedenis van het schoolvak Nederlands kent, weet dat het onderwerp werkdruk al zo'n twintig jaar op de agenda staat, zonder dat er op landelijk niveau ooit maatregelen genomen zijn. Hoe is het vandaag de dag? Is het met de werkdruk (nog steeds) zo slecht gesteld? En zijn er scholen die daarom bijzondere maatregelen voor hun docenten Nederlands treffen?

Patrick Rooijackers

Wie een somber beeld van het schoolvak Nederlands wil schetsen, heeft in de taakbelastingkwestie een dankbaar vertrekpunt. De feiten: het laatste onderzoek naar de taakbelasting van leraren Nederlands is meer dan twaalf jaar oud. Marianne Overmaat deed in 1996

in opdracht van Levende Talen onderzoek naar de werkdruk. Haar bevindingen waren toen eenduidig: slechts vier procent van de docenten Nederlands zag kans zijn werk te doen binnen de tijd die hoorde bij zijn aanstelling. Bijna twee derde gaf aan gedurende het grootste deel van het jaar over te werken: 'Gemiddeld werken docenten Nederlands in een doorsneeweek ongeveer zeven uur over en in een piekweek vijftien uur.'

Overmaats bevindingen overlapt met de conclusies

In 2008 stuurde Levende Talen een brief naar het ministerie met een verzoek om een onderzoek naar de taakbelasting. Er kwam geen reactie op

van een onderzoek acht jaar eerder: het OTO (Onderzoek Taakbelasting Onderwijs), uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs. Daarin concludeerden de onderzoekers dat het overwerk van leraren Nederlands op mavo/havo/vwo-scholen 'significant groter [is] dan dat van leraren in andere vakken'. Een eerstegrader met een aanstelling onder de 25 uur zou gemiddeld negen uur per week overwerken, een voltijds eerstegrader zes uur per week. Na 1988 is er vanuit de overheid geen specifiek onderzoek meer verricht naar de verschillen in taakbelasting tussen docenten.

Geschiedenis

De afgelopen twintig jaar heeft de werkdruk vaak een belangrijke rol in de wijzigingen rond het schoolvak Nederlands gespeeld. Vooral in de periode 1993–1998, toen het vak Nederlands nogal van inhoud veranderde, heeft de werkdruk van leraren Nederlands de gemoederen sterk beziggehouden.

In 1993 presenteerde de commissie-Braet (ook: de CVEN) haar rapport over de herinrichting van het schoolvak Nederlands in de bovenbouw. In de begeleidende brief van vier pagina's aan toenmalig staatssecretaris Wallage ruimde voorzitter Antoine Braet één pagina in om de noodzaak te bepleiten de werksituatie van docenten Nederlands te verlichten. Hij ging uitgebreid in op de verbittering onder leraren Nederlands. Braet concludeerde: 'Op grond van het verrichte onderzoek kan de CVEN het alleen maar met de docenten eens zijn.' Toen daarna de VOG-N in 1995 de voorstellen van de commissie-Braet omzette naar een nieuw examenprogramma Nederlands, stelde deze zogenaamde 'vakontwikkelgroep', in lijn met de commissie-Braet, dat het aanpakken van het taakbelastingsprobleem 'een absolute voorwaarde' was voor handhaving van het voorgestelde programma.

Ook docenten hadden zich in deze kwestie duidelijk uitgesproken. Ze gaven bijvoorbeeld in een veldraadpleging door de VOG-N in 1995 te kennen dat zonder verlichting van de werkdruk 'het huidige examenprogramma niet [moest] worden geaccepteerd'. Vakverenigingen

VON, VDN en Levende Talen adviseerden de staatssecretaris met klem de taakbelastingskwestie serieus te nemen: in de periode 1993–1998 gingen er minimaal vier brieven naar het ministerie. Desalniettemin voerde staatssecretaris Netelenbos, zonder de werkdruk aan te pakken, het examenprogramma met enkele kleine wijzigingen door.

Ook na 1998 gingen er regelmatig brieven naar de politiek waarin op maatregelen werd aangedrongen. In 2008 stuurde het bestuur van de sectie Nederlands van Levende Talen, inmiddels nog de enig resterende belangenvereniging van leraren Nederlands, een brief naar het ministerie met een verzoek om een onderzoek naar de taakbelasting. Er kwam geen reactie op.

Oplossing?

Al in 1994 werd door enkele docenten Nederlands in Levende Talen geconcludeerd dat een rechtvaardige behandeling van docenten Nederlands door de overheid niet zal worden aangedragen: 'Een eerlijker toedeling van werklust zal door neerlandici zelf moeten worden bevochten.' Zij noemen in 1995 een aantal oorzaken waardoor docenten Nederlands zwaarder belast zijn: 1) het vele correctiewerk: een schrijfpdracht in één klas levert gemiddeld tien correctie-uren op, 2) Nederlands is een bijzonder breed vak, 3) Nederlands is een verplicht vak, met erg volle klassen, 4) de heterogeniteit van de klassen neemt voortdurend toe, 5) Nederlands heeft een ondersteunende functie ten opzichte van andere vakken: maatschappelijke wensen vertalen zich daardoor snel in accentverschuivingen en wijzigingen in het schoolvak Nederlands (Braas, Couzijn & Van der Ven, 1995).

Gold dit in 1995, er valt veel voor te zeggen dat de docent Nederlands het er met de invoering van de tweede fase in 1998 nog zwaarder op gekregen heeft. De VOG-N ging in 1995 ervan uit dat een fulltime boven-

bouwdocent Nederlands vier à vijf klassen onder zijn hoede had. Maar met de invoering van de tweede fase hebben veel scholen in het aantal lessen Nederlands gesneden, met als gevolg dat een bovenbouwdocent Nederlands vandaag de dag al snel acht klassen onder zijn hoede heeft.

Hoe zit het tegenwoordig met de werkdruk van docenten Nederlands? Het was opvallend hoe een overgroot deel van de aanwezige docenten (onder wie veel docenten Nederlands) bij de veldraadpleging van de commissie-Meijerink begin 2008 er weinig heil in zag om het aantal uren Nederlands op scholen uit te breiden. Hebben docenten Nederlands hun vak zo weten in te richten dat de werkdruk sterk is teruggelopen? Of zijn er op heel wat scholen inmiddels verlichtingsmaatregelen ingevoerd?

Tegenwoordig

Bij een kleine rondgang langs collega's valt het op hoezeer de geluiden verschillen. Toen ik twee collega's op mijn school vroeg naar hun werkdruk, stonden hun antwoorden haaks op elkaar. Terwijl de ene collega aangaf haar vrije dag altijd aan school te moeten wijden om alle verplichtingen bij te kunnen benen, gaf een andere collega aan dat het wel meeviel met de drukte. Maar het is wel duidelijk dat er op heel wat scholen nog steeds een zware werkdruk gevoeld wordt. Dat is niet vreemd. Margot de Wit, voorzitter van het sectiebestuur Nederlands van Levende Talen: 'Wie alleen al de eindtermen Nederlands erbij neemt, komt tot de ontdekking dat een docent Nederlands een ondoenlijke taak heeft. Het ligt er dan erg aan hoe perfectionistisch je ingesteld bent of je jezelf een hoge werkdruk op wilt leggen.'

Rianne Kootstra, docente Nederlands aan het Newman College in Breda: 'Vergeleken met andere docenten heb ik als docent Nederlands zeker meer werk. Het nakijken van leesverslagen en schrijfpdrachten, dat is gewoon een enorme klus die me vaak m'n weekenden kost.' Herma van den Brand, docente Nederlands aan de Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen, beaamt dit. Ze verbaast zich vaak over de gelatenheid van veel docenten Nederlands: 'Omdat ik al jaren tijd schrijf, kan ik overtuigend aantonen dat ik ruimschoots mijn

uren overschrijd. Toen ik afgelopen donderdag tijdens de lunch wat collega's sprak die klaagden over hun werkdruk, heb ik me verbaast over hun gebrek aan strijdvaardigheid: ze laten het gebeuren dat ze in toetsweken waarin ze mondelingen afnemen, ook nog ingezet worden, zoals alle andere collega's, voor surveillance bij toetsen!'

Nadat ik een bericht plaatste over deze kwestie op de webcommunity Nederlands van Digischool kreeg ik binnen een tweetal weken zo'n 143 reacties. Heel wat docenten gaven aan hun werkdruk met enige regelmaat met hun schoolleiding besproken te hebben, maar vaak tevergeefs.

De argumenten die schoolbesturen daarbij gaven, waren, aldus deze docenten, niet altijd consistent. Zo kreeg een Brabantse collega de raad mee drastisch in de correctiedruk te korten. Maar: 'Ik ben dit jaar op het matje geroepen, omdat ik tegen een leerling en zijn ouders gezegd heb dat het praktisch gewoon onmogelijk is om alle oefenopdrachten na te kijken. Ik had niet mogen zeggen dat ik daar geen tijd voor heb.' Op een school in Zuid-Holland schermde het management zelfs met het aantoonbaar onjuiste argument dat 'jaren geleden het OTO-onderzoek heeft aangetoond dat er geen verschil in taakbelasting zou zijn'.

Het is uit de reacties wel duidelijk dat de meeste schoolbesturen de verantwoordelijkheid bij de docenten zelf neerleggen. Zoals een collega uit Noord-Holland het verwoordde: 'Belangrijkste argument van de directie: het ervaren van werkdruk is iets subjectiefs.' Een andere sectie kreeg te horen dat er nauwelijks andere scholen in de omtrek te vinden waren die iets aan de taakbelastingskwestie deden en dat de schoolleiding daarom ook niets aan dit probleem wilde doen.

Maatregelen

Toch zijn er wel degelijk scholen in Nederland die rekening houden met de taakbelasting van docenten Nederlands. De stand van zaken, op grond van de reacties die ik een halfjaar geleden kreeg:

- Op twee scholen heeft de sectie Nederlands een nakijkassistent die de 'eenvoudigere' toetsten nakijkt. 'Dat verlicht ons werk aanzienlijk', meldt een van de docenten Nederlands.

Op een gymnasium in Brabant heeft de sectie Nederlands zelfs een structurele oplossing bereikt: ze heeft in de bovenbouw nog maximaal 21 leerlingen per klas

- Er is een zevental scholen dat nog steeds of tot voor kort werkte met een extra opslagfactor voor docenten Nederlands. Op drie scholen is dat inmiddels weer afgeschaft met als argument dat dit 'oneerlijk' is voor andere docenten.
- Op een groot aantal scholen wordt structureel rekening gehouden met de surveillance van docenten Nederlands.
- Op een tweetal scholen wordt gewerkt met een aantal uren 'letterkundoördinaat'. Dit is of wordt op beide scholen afgebouwd, omdat met ingang van de vernieuwde tweede fase letterkunde weer bij Nederlands komt.
- Op een gymnasium in Brabant heeft de sectie Nederlands zelfs een structurele oplossing bereikt: ze heeft in de bovenbouw nog maximaal 21 leerlingen per klas.

Kleinere klassen

Van der Vleuten is docente Nederlands aan het St.-Willibrord Gymnasium in Deurne. Hoe heeft haar sectie het voor elkaar gekregen dat ze nog maar 21 leerlingen per klas hebben? 'Bij de invoering van de tweede fase kwamen we erachter dat we het er als docenten Nederlands niet gemakkelijker op kregen. We moesten meer voor ons vak doen, maar gingen er in urenaantal niet op vooruit. Collega's van met name de deelvakken kregen te maken met kleine tot zeer kleine groepen, terwijl de groepen Nederlands "vol" zaten.'

Van der Vleuten zat op dat moment met een andere collega in de medezeggenschapsraad. Daar had men veel begrip voor het probleem van de docenten Nederlands, maar men zag niets in het creëren van een systeem van opslagfactoren. Vervolgens stapte Van der Vleuten met

een collega naar de directie. 'De rector stelde eerst voor wat te schrappen in ons programma. Wij konden die suggestie alleen uitleggen als een voorstel om de kwaliteit van de lessen Nederlands aan te tasten. Voor de rector was inboeten op de kwaliteit ook geen optie. Via een taakbelastingscommissie werd er uiteindelijk gepleit voor een structurele aanpak van het probleem. Wij kregen de opdracht nauwkeurig te administreren hoeveel tijd we kwijt waren aan correctie, lesvoorbereiding en dergelijke. Toen bleek dat we inderdaad systematisch overuren draaiden, is er het voorstel uitgerold om in de bovenbouwuren Nederlands voortaan maximaal 21 leerlingen per klas op te nemen.'

Leidt deze uitzonderingspositie van de docent Nederlands niet tot scheve gezichten? Van der Vleuten: 'De meeste docenten erkennen dat een les Nederlands niet hetzelfde is als een les lichamelijke opvoeding. Nee, iedereen zag het belang ervan wel in.'

Strijdbaarheid

Niet elke school gaat misschien zo consciëntieus om met zijn collega's Nederlands. En niet elke school zal zulke maatregelen willen nemen. Maar wie verandering wil, moet vooral voor zichzelf durven opkomen, adviseert docente Herma van den Brand: 'Mijn ervaring is dat mijn openhartige opstelling naar collega's mij krediet oplevert: ze beklagen ons over onze werkdruk en snappen dat neerlandici wel heel goedkope arbeidskrachten zijn. Maar natuúrlijk gaan zij ons probleem niet voor ons oplossen. Dat zullen we echt zelf voor elkaar moeten krijgen. Een beetje strijdbaarheid misstaat een neerlandicus niet!' ■

LITERATUUR

- Braas, C., Couzijn, M., & Ven, K. van der. (1995). Gelijke monniken? Over de taakbelasting van de leraar Nederlands. *Levende Talen*, 496, p. 18-23.
- Braet, A., & Hendrix, T. (1991). *Het CVEN-rapport: eindverslag van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse Taal- en Letterkunde*. Den Haag: SDU.
- Dongen, D. van, Hamers, P., & Geelen, K. (1988). *Leraar tot (welke) prijs: leraar en taakbelasting*. OTO-rapport nr. 8. Tilburg: IVA.
- Overmaat, M. (1996). Van schrijfonderwijs naar schrijfvaardigheids- onderwijs: mogelijkheden voor effectiever en efficiënter schrijfonderwijs. *Levende Talen*, 507, p. 60-64.

Foto: Anda van Riet

Het belang van begrijpelijk taalaanbod in de les

DOELTAAL = VOERTAAL

Zo vaak mogelijk de doeltaal als voertaal gebruiken en ook beginnende taalleerders uitdagen om in de doeltaal te spreken: dit is waar mvt-docenten naar streven, maar in de praktijk blijkt dit niet altijd even makkelijk te zijn. In dit artikel bespreekt Kirstin Plante een methodiek, gebaseerd op TPRS, die docenten hierbij behulpzaam kan zijn.

Kirstin Plante

Doeltaal = voertaal: veel docenten zouden dit principe graag hanteren in de klas of proberen dit al. Enkele vragen die hierbij vaak gesteld worden, zijn: hoe maak ik de les begrijpelijk in de doeltaal? Wanneer en in welke mate kan er van de leerlingen taalproductie in de doeltaal worden gevraagd? En: hoe motiveer ik mijn leerlingen tot het spreken in de doeltaal? In dit artikel ga ik nader op deze vragen in.

Begrip

Docenten vertellen wel eens dat ze het wel hebben geprobeerd, maar dat ouders kwamen klagen omdat

hun kinderen de les niet meer begrepen. Eigenlijk hadden de docenten in kwestie zelf al eerder gemerkt dat de leerlingen waren afgehaakt. Het grote probleem hier is: begrip, of beter gezegd: een gebrek aan begrip. De meeste leerlingen – voornamelijk in de onderbouw – ervaren op school vooral dat ze de vreemde taal niet kunnen verstaan, of slechts ten dele. En als leerlingen niet begrijpen wat de docent zegt, stoppen ze gewoon met luisteren en gaan iets anders doen (hetgeen overigens niet beperkt is tot taallessen). Dit is voor de meeste docenten verreweg het belangrijkste struikelblok.

Zolang docenten er dus voor kunnen zorgen dat de leerlingen begrijpen wat ze zeggen, is er al één groot motivatieprobleem minder. Bovendien geeft het de leerlingen een kick als ze een vreemde taal kunnen verstaan.